

Arbejdslivsviden, teori og praksis

Anders Buch

Denne artikel spørger til, om teoretiseret arbejdslivsviden er af en anden karakter end praksis, og hvad der nærmere skal forstås ved teori og praksis. Teori og praksis stilles ofte overfor hinanden i et modsætningsforhold. Denne artikel går imidlertid bag om og kritiserer modstillingen med henblik på at forstå samspillet mellem teoretiseret arbejdslivsviden og praksis på måder, der ikke forudsætter en dikotomisk relation. Artiklen udforsker konceptuelt forskellige vidensproduktionsformer i arbejdslivsforskningen med henblik på at bestemme teoretisk arbejdslivsviden nærmere i forhold til de forskellige formål samt ontologiske, epistemologiske og metodologiske antagelser, der forudsættes i arbejdslivsforskningen. Artiklen redegør for, hvordan henholdsvis praksis og teori er blevet og bliver forstået forskelligt, og eksemplificerer forskellige typer af teoretisering i aktuell arbejdslivsforskning. Den viser, at arbejdslivsforskningen har forskellige normative prioriteter, og at det er nødvendigt at forstå disse for at begribe samspillet mellem arbejdslivsviden og praksis.

Nøgleord: teori, praksis, arbejdslivsviden, praksisteori

1. Introduktion

Forholdet mellem teori og praksis er et af de helt store emner i videnskabsteorien generelt. Et af de centrale temaer har her omhandlet, om og hvordan videnskabelig (teoretisk) viden har relevans for praktikere. På universiteter, business schools, professionshøjskoler og andre vidensproducerende institutioner verden over har man diskuteret forskningens formål, metoder, forskningsformidling og anvendelse af forskningsresultater med henblik på at bestemme, hvordan forskningen kan blive (mere) relevant og nyttig for professionelle og praktikere. Diskussionen har f.eks. udspillet sig livligt i forhold til ledelses- og organisationsforskning, hvor forholdet mellem teori og praksis er blevet tematiseret som en modstilling mellem 'rigor' (videnskabelig styrke) og 'relevance' (anvendelighed for praktikere) (fx Aram & Salipante, 2003;

Jarzabkowski et al., 2010; Vo et al., 2012). I diskussionen konstrueres modstillingen i et spektrum mellem to poler. Den ene pol udgøres af dybt specialiserede forskningstraditioner, der beskæftiger sig med abstrakte problematikker, som diskuteres i et ofte teknisk og esoterisk videnskabeligt sprog. Den anden pol udgøres af anvendelsesorienterede anvisninger på, hvordan konkrete problemer er blevet løst eller bør løses. Diskussionen af 'rigor' vs. 'relevance' udfolder et spektrum, hvor der i den ene ende er ambitionen at udvikle universelle, abstrakte, teorier, der måske ikke umiddelbart lader sig anvende i konkrete situationer, mens ambitionen i den anden ende af spektret er at udvikle praktisk og anvendelsesorienteret viden, men som desværre ofte er meget partikulær, svær at begrunde og bundet til de kontekster, hvor den er udviklet.

Modstillingen af teoretisk og praktisk viden kan også genfindes som grundfigur i forskningspolitiske arenaer og i den forskningsinstitutionelle struktur. Her sondres mellem grundforskning på den ene side og anvendt forskning og udviklingsarbejde på den anden side. OECD's såkaldte Frascati manual¹ adskiller fx definatorisk grundforskning og anvendt forskning. Her defineres grundforskning som eksperimentelt eller teoretisk arbejde med det primære formål at opnå ny viden uden bestemt anvendelse i sigte, mens anvendt forskning defineres som forskning, der sigter mod at opnå ny viden, der primært er rettet mod praktiske mål. Modstillingen er også institutionaliseret i forskningssektoren: universiteterne skal primært bedrive grundforskning, mens andre mere professions- og erhvervsrettede institutioner skal bedrive anvendt forskning.

Teori og praksis stilles således ofte op overfor hinanden i et modsætningsforhold. Ambitionen for denne artikel er at kritisere denne modstilling på et praksisteoretisk grundlag og derved forstå samspilsformer mellem teoretiserende arbejdslivsviden og praksis på måder, der ikke forudsætter en dikotomisk relation, men snarere konceptuelt undersøger og udforsker forskellige vidensproduktionsformer i forskellige praksisser. Arbejdslivsviden er et bredt begreb, der også rummer de vidensformer, som praktikere får, har og mobiliserer, når de arbejder (fx forskellige former for tavs viden, organisatorisk viden, emotionel viden), men her vil jeg afgrænse mig til at diskutere arbejdslivsviden som den type viden, der kommer til udtryk i arbejdslivsforskningen, altså propositionel, deklarativ, diskursiv og teoretiseret viden om arbejdslivsforhold – fx som den kommer til udtryk i videnskabelige artikler og forskningsrapporter. Jeg vil endvidere forstå arbejdslivsviden bredt og inkluderende som

den forskningsbaserede viden, der fokuserer på at forstå vilkår og forandringer i arbejdslivet i alle typer af økonomiske sektorer og deres konsekvenser for kvalificering, sundhed, erhverv, innovation, økonomi, identitet, sociale orienteringer og kultur (jf. Hvid et al., 2011).

Indgangsvinklen til undersøgelsen er forskningsspørgsmålet: er teoretiserende arbejdslivsviden af en anden karakter end praksis – og hvad skal der nærmere forstås ved teori og praksis? Artiklen vil nærme sig en besvarelse af spørgsmålet gennem følgende trin, som behandles i de efterfølgende sektioner i artiklen. Efter denne indledende motivation af artiklens forskningsspørgsmål og afgrænsning, vil jeg nu 2) kort, principielt og summarisk skitsere og kritisere nogen af de greb, der er blevet udviklet for at bringe forskningsbaseret viden i samspil med praksis. Kritikken af disse forsøg hentes fra den praksisteoretiske tradition. Herpå vil jeg, også kort, 3) indkredse, hvordan teori og praksis konceptuelt er blevet konstrueret i et modsætningsforhold i den dominerende intellektuelle tradition, men også hvordan en alternativ, men ikke så dominerende tradition, giver mulighed for at undgå opstillingen af modsætningsforholdet. Disse skridt gør det muligt, at 4) gentænke praksis og teori på måder, der ikke sætter dem i et modsætningsforhold. Her udfolder jeg med udgangspunkt i nyere praksisteoretisk tænkning den praktiske mangfoldighed af 'teori' i socialvidenskabelig forskning. Dernæst 5) eksemplificerer jeg, igennem materiale taget fra min egen og kollegers arbejdslivsforskning, hvordan nyere arbejdslivsforskning arbejder med forskellige teoriforståelser, og jeg diskuterer kort 6) hvordan institutionelle forhold og arbejdsdelinger instituerer forskelle mellem forskeres og praktikers praksisser, inden jeg 7) besvarer artiklens forskningsspørgsmål.

2. Problematisk forsøg på kobling mellem forskningsviden og praksis

Den grundlæggende præmis bag diskussionen om koblingen mellem forskningsviden og praksis rummer lige dele frustration og håb: Frustrationen handler om, at den viden, der bliver udviklet ét sted, fx blandt forskere på universiteter og andre forskningsinstitutioner, ikke bliver brugt et andet sted, fx af professionelle, praktikere, politikere og andre, der handler i forskellige samfundsmæssige kontekster. Håbet handler omvendt om, at disse forskellige steder kobles bedre, således at professionelle, praktikere, politikere og andre (ikke forskere) kan optimere deres praksis ved at få kendskab til den nye forskningsbaserede viden.

I en illustrativ oversigtsartikel, der forsøger at kortlægge diskussionen, foretrækker Graham et al. (2006) at diskutere problematikken om koblingen mellem forskningsviden og praksis som et 'viden-til-handling-gab', og dermed præcisere at 'praksis' skal forstås som de kontekster, hvor aktører handler på baggrund af (ny) viden. Her redegør forfatterne for, hvordan forskellige begreber anvendes med henblik på at karakterisere bestræbelser på at overvinde gabet. De ser grundlæggende problemet som et oversættelsesproblem, hvor forskeres viden skal oversættes og overføres til praktikere, men betoner samtidig, at der ikke er konsensus om, hvilke begreber der skal bruges til at beskrive overskridelsen af gabet.

Graham et al. redegør for, hvordan der i diskussionen ofte tales om *videns-transfer* – et begreb der umiddelbart konnoterer en envejsproces, hvor viden udvikles af forskere og overføres (kommunikeret) til praktikere, der herpå bringer denne viden i anvendelse. Termen *videns-udveksling* (knowledge exchange) bruges derimod til at beskrive en mere gensidig og interaktiv proces mellem forskere og praktikere, der fx kan omfatte samarbejder

om konkret problemløsning. *Nyttiggørelse af forskning* (research utilization) indikerer, at forskningsresultater skal *implementeres* og lægges til grund for de processer, som praktikerne arbejder med, og termene *dissimilation* og *forskningsspredning* (diffusion) handler om, at (nye) forskningsresultater skal kommunikeret til praktikere med henblik på, at de kan finde anvendelse i praktiske sammenhænge.

Graham et al.'s kortlægning henfører således overvindelsen af 'viden-til-handling-gabet' til effektiv forskningskommunikation, men peger også på, at efteruddannelse og kontinuerlig professionel udvikling er vigtig for at praktikere bliver bedre rustet til at modtage, absorbere og anvende ny viden (2006, s. 22).

Kritikker af koblingen

Graham et al.'s oversigtsartikel illustrerer en udbredt forståelse af samspillet mellem forskningsbaseret viden og praksis. Kritikere har imidlertid peget på, at denne forståelse rummer en lang række implicite ontologiske og epistemologiske antagelser, der er problematiske, nemlig:

- Ontologisk opfattes '(forsknings)viden' som en uproblematisk substans eller ting, som opstår på baggrund af forskningsprocesser, der er afkoblet fra praksis. Viden opfattes som en objektiv afbildning (repræsentation) af virkelige sagsforhold og fænomener, der eksisterer uafhængigt af forskeren. Forskningsviden anses for at være kodificeret og propositionel, således at den har en form, der muliggør at den kan kommunikeret (fx igennem videnskabelige og mere populære artikler, reviews, m.m.) eller gøres til genstand for indlæring i skolestiske sammenhænge (fx via efteruddannelse).
- Den epistemologiske præmis bunder i en antagelse om at erkendelse af ny forsk-

ningsbaseret viden sker igennem kommunikations- og indlæringsprocesser, hvor individer igennem mentale, intellektuelle og kognitive transmissionsprocesser tilegner sig ny viden. Viden opfattes så at sige som en afspejling af virkeligheden (Rorty, 1979). Den tilegnede viden internaliseres således at den potentielt kan omsættes til færdigheder og handlekompetencer, som individer – på et senere tidspunkt – kan vælge at gøre brug af og anvende i konkrete sammenhænge, altså i praksis.

En lang række kritikere, der retrospektivt kan sammenholdes i deres fælles 'vending mod praksis', har problematiseret disse grundlæggende ontologiske og epistemologiske antagelser, og fremfører på baggrund af videnssociologiske og kognitionsvidenskabelige studier samt filosofiske analyser, at viden ofte indeholder et ikke-propositionelt, tavst indhold (fx Polanyi, 2009; Collins, 2012), at viden er perspektivisk, partiel og situeret (fx Haraway, 1988; Lave, 1988), at kognition rummer kropslige, situerede, distribuerede og emotionelle elementer (fx Callegher, 2019), og at tilegnelse af ny viden ikke lader sig forstå som en transmissions- eller transferproces (fx Packer, 2001), men snarere må forstås som en transformationsproces, hvor viden gen- og omskæbes i komplekse socio-materielle processer (fx Latour, 1987; Gherardi & Nicolini, 2000). Den filosofiske kritik af den Cartesianske repræsentationalistiske ontologi og epistemologi (fx Wittgenstein, 2009; Heidegger, 2018; Merleau-Ponty, 2013; Dewey, 2008; Dreyfus, 2016; Hacking, 1983) har også understreget, at både videnskabelig og hverdagslig erkendelse og erfaringsdannelse bedre lader sig forstå som en fejlbarlig, praktisk og kropslig bemestringsproces (coping) end som en rationel, mental og regelbaseret erkendelsesproces. Tilskuer-teorien om viden må erstattes af en mere praktisk

forståelse, der i højere grad anerkender, at viden dannes i en aktiv og gensidig interaktion mellem subjekter og objekter.

Den omfattende kritik af det repræsentationalistiske, mentalistiske og individualistiske vidensbegreb er ofte blevet karakteriseret som en 'vending mod praksis' i filosofien og socialvidenskaben, og den udgør således et nyt kritisk viden(skabs)teoretisk udgangspunkt for praksisteori (For en udfoldelse af nyere praksisteori se fx Schatzki et al., 2001; Buch et al., 2015, Buch, 2017, Buch & Schatzki, 2018).

Kritikken giver anledning til at begreberne om 'teori' og 'praksis' må gentænkes på et nyt og mere konsistent ontologisk og epistemologisk grundlag. Denne gentænkning må tage sit udgangspunkt i begrebernes idéhistorie.

3. Teori og praksis – et idéhistorisk tilbageblik

Opsplitningen mellem 'teoretiske' og 'praktiske' vidensformer er gammel, og den kan spores tilbage til Platon og navnlig Aristoteles (Fink, 2018 & 2019, Eikeland, 2008, Bernstein, 1999). Aristoteles bruger begrebet 'Praxis' som en bred overkategori for al form for forandring og tilblivelse, der er rettet mod et mål. Men i relation til menneskelig aktivitet tager 'Praxis' særlige rationelle former: én form kobler mennesket til ideerne – den teoretiske rene skuen og reflekterende praksis (Theoria). En anden (laverestående) og mere udadrettet form for praksis, som han videre opdeler i dels en form for teknisk kunnen og sociale færdigheder (Poiesis), og dels en form for aktivitet, der ikke direkte er målrettet frembringelsen af et produkt, men mere har med den veludførte dåd at gøre – fx at handle retskaffent, heltmodigt, altså et mere sædeligt handlemønster.

Aristoteles knytter forskellige dyder til den teoretiske og praktiske aktivitet. Den teoretiske aktivitet, Theoria, kobler til et

dydshierarki med 'Sofia' som den højeste dyd, der i sin selvberoenhed nærmer sig det guddommelige, hernæst 'Nous' som en intuitiv intellektuel skuen, og så, på laveste niveau, 'Episteme', der nok er en intellektuel dyd, men som beskæftiger sig med materielle genstandsfelter – en form for empirisk videnskab. Endnu lavere i dydshierarkiet kommer de dyder, der knytter sig til 'Poiesis', og den lavest rangerende dyd er her 'techné' – den håndværksmæssige snilde.

Den aristoteliske-kantianske tradition

Det aristoteliske dydshierarki har idéhistorisk været afgørende for den måde, som vi i dag skelner mellem teori og praksis. Selvom Aristoteles beskriver et hierarki af dyder, så udgør de dog stadig et kontinuum. Men navnlig Emanuel Kants bidrag har været med til at opsplutte relationen mellem teori og praksis i en dikotomi. Kant skelner mellem den teoretiske og en praktiske fornuftsform, hvor den første relaterer sig til den rene erkendelsesform, 'Episteme', mulighederne for erkendelse af naturens lovmæssighed, og den sidste til 'praxis' – den rene fornuftsform, der er muliggjort igennem vores autonomi og selvlovgivning, og som vedrører sædelighed. Den aristoteliske-kantianske tradition har været – og er fortsat – overordentlig indflydelsesrig i den almindelige begrebsliggørelse af forholdet mellem teori og praksis. Teori vedrører det almene, ideale og den værdifrie, rene skuen af en ydre verden (den kausale virkelighed), mens praksis vedrører den værdimæssige, intersubjektive verden, som vi selv kan lovgive om (den moralske virkelighed). Denne indflydelsesrige tradition har ført til en skarp skelnen mellem det objektive og det subjektive, mellem naturvidenskaberne og socialvidenskaberne, mellem fakta og værdier, og mellem det materielle og det mentale.

Den aristoteliske-hegelianske tradition

En anden vigtig, men langt fra så indflydelsesrig, idéhistorisk tradition, udgår fra G.W.F. Hegel, videreføres af Karl Marx og sidenhen af forskellige såkaldte praksisteoretiske traditioner (Nicolini, 2013, kapitel 2). Også Hegel tager udgangspunkt i Aristoteles' begreb om 'praxis'. Men modsat Kant forsøger Hegel at undgå en dikotomisering af 'teori' og 'praksis'. Ambitionen er for Hegel at skabe en dialektisk transcendering og ophævelse (Aufhebung) af teori-praksis-relationen ved at historisere og re-kontekstualisere den. Hegel følger Aristoteles ved at se 'teori' som en særlig form af 'praxis', men modsat Aristoteles' analyse forstår Hegel praxis som et historisk og dynamisk fænomen, der manifesterer sig i forskellige former igennem sin udvikling. For Hegel er teori ikke en absolut og ahistorisk kategori, men former for praxis, der forsøger at begribe og bemestre fænomener gennem abstraktioner og refleksioner. Et skridt i verdensåndens bestræbelse på at komme til erkendelse af sig selv (Taylor, 1979, 32 ff.). I denne forståelse står teori altså ikke i modsætning til praksis – teori er snarere en særlig modus af praksis. En modus, der måske har andre delmål end de praksisformer, som kommer til udtryk i håndværk og erhverv som 'techné'.

Den tidligere nævnte 'vending mod praksis' trækker på den aristoteliske-hegelianske tradition, og kritiserer den aristoteliske-kantianske tradition for at dikotomisere relationen mellem teori og praksis. Den ser 'teori' som en særlig form for praksis, der udspiller sig i særlige kontekster, hvor der produceres særlige former for viden – nemlig videnskab. I denne forståelse er den videnskabelige – teoretiske – tilgang altså ikke *principielt* anderledes i forhold til andre typer praxis, men den adskiller sig derimod *konkret* fra andre typer af praksisser – fx i relation til de *mål*, den er rettet imod.

I den praksisteoretiske forståelse af 'teori' er 'teori' altså ikke et fænomen, der står udenfor eller ved siden af praksis. Teori – og teoretiseringen – forstås som en særlig modus af praxis, og kan derfor studeres på samme måde som al anden praxis, nemlig ved at undersøge, hvordan aktører konkret handler, performer og 'gør' teori og teoretiseringen. I denne forståelse bliver teori og teoretisering altså opfattet som en særlig måde, som aktører handler på, og teori kan derfor studeres som en *praxis*, dvs. som en tidlig udviklende åben mængde af aktørers gøren og sigen, der er sammenkædet og organiseret på særlige måder (Schatzki, 2002, s. 87) – som teoretiske praksisser.²

4. Praksisteoretisk gentænkning af teori

Teori ses ofte som målet for videnskabelig vidensproduktion – og altså også som et mål for den akademiske produktion af arbejdslivsviden. Men det er afgørende at bestemme 'teori' nærmere.

'Teori' er måske et af de vigtigste begreber i videnskaben, men samtidig også et af de allermest uklare (Abend, 2008; Reed, 2011; Sandberg & Alvesson, 2020). Alene på det socialvidenskabelige felt identificerer Gabriel Abend, at forskere bruger syv forskellige betydninger af begrebet – ofte flere af dem samtidig. Teori opfattes sommetider som et system af logisk forbundne propositioner, der beskriver relationer mellem variable. Sommetider opfattes teori som en forklaring på partikulære sociale fænomener. Sommetider tolker teori sociale fænomeners mening, betydning og relevans. Og sommetider bruges teori som en betegnelse for en generel 'Weltanschauung' – blot for at nævne nogle enkelte betydninger, som Abend identificere.

I Abends analyse er 'teori' *alle* disse ting, og der opstår kun et problem omkring, hvad 'teori' i virkeligheden er, hvis man begår det,

som Abend kalder for en sokratisk fejlslutning (Abend, 2008, 182)³, nemlig at forudsætte at der findes en ting derude, som 'teori' i virkeligheden er. Det er denne substantivering og reificering af viden og teori, som 'vendingen imod praksis' – og her aktuelt Abend – kritiserer. I den praksisteoretiske optik er viden og teori altså ikke ting, der findes derude, men må derimod forstås i lyset af, hvad forskere konkret gør, når de producerer viden og teoretiserer. Forskere teoretiserer, og de gør det på forskellige måder. I den praksisteoretiske optik forkastes den repræsentationalistiske konceptualisering af 'teori'. I stedet må man undersøge, hvordan forskere bruger og forstår 'teori'.

Typer af teori

I deres review af teoriforståelser indenfor organisationsstudier – og det socialvidenskabelige felt bredere – peger Sandberg & Alvesson (2020) på en overordnet tendens i litteraturen til at forstå teori relativt snævert og (for) restriktivt – nemlig som forklarende viden. Men teori kan og bør, hævder Sandberg & Alvesson, forstås bredere, og der bør reflekteres mere kritisk over, hvilke implicite formål og præmisser forskerne lægger til grund for deres vidensproduktion, når de udvikler teori.

Jürgen Habermas (1972) har påpeget, at produktionen af videnskabelig viden er drevet af erkendelsesinteresser, og han identificerede, hvordan forskellige erkendelsesinteresser og formål bidrager til at konstituere forskellige typer af viden: hvordan en teknisk erkendelsesinteresse drives af ambitionen om at forudsige og kontrollere fænomener; en praktisk, historisk, hermeneutisk erkendelsesinteresse stræber mod at forstå fænomener; og en emancipatorisk erkendelsesinteresse stræber mod oplysning gennem kritik. Teoretiseringen er med andre ord formålsdrevet og lader sig pragmatisk bestemme i forhold

til de (implicitte) ambitioner, som forskeren lægger til grund for vidensproduktionen.

Sandberg & Alvesson følger Habermas' pointe, men nuancerer den yderligere. Hvor Habermas tredeling af vidensproduktionen hovedsagelig drejer sig om videns og teories formål, dér udvider Sandberg & Alvesson kriterierne for typologiseringen. Deres analyse typologiserer 'teori' på baggrund af en række strukturelle elementer, der udover at specificere teoriernes

- 1) *formål* (fx at forudsige, at forstå, at kritisere, som Habermas tidligere har fremhævet), også forholder sig til
- 2) *karaktren* af de fænomener, teorierne refererer til og gør sig antagelser om (er fænomenerne fx substanser, processer eller relationer),
- 3) teoriens konceptuelle *ordningsmekanismer* (fx logisk relaterede variable, menings-systemer, dynamikker),
- 4) teoriens *relevanskriterier* (identifikation af fx hvad, hvem, hvorfor, hvordan; belysning af logikker; re-framing af problemer),
- 5) teoriens *grænsebetingelser* (fx hvem, hvad, hvor; systemer; domæner),
- 6) teoriens *relation til empirien* (fx empirisk fit, empirisk støtte, empirisk troværdighed) og
- 7) den type af intellektuel *indsigt*, som teorien sigter mod at give (fx kausale sammenhænge, meningssammenhænge, (re)produktionslogikker).

På den baggrund kan forfatterne identificere fem typer af teori/teoretiseringen: Ud over den dominerende

- a) *forklarende* teoritype, der forsøger at beskrive en række variable, der er kausalt relateret til hinanden, peger forfatterne også på, at der findes typer af teorier, der primært sigter mod

- b) *forståelse* af aktørers oplevelser gennem hermeneutiske og fænomenologiske, primært kvalitative, studier,
- c) *kategorisering* – studier der forsøger at typologisere og klassificere fænomener på måder, der kan være frugtbare for den videre forskning
- d) *'enactment'* – studier der undersøger, hvordan fænomener bliver produceret og re-produceret, opstår, udvikler sig, forandres og forsvinder over tid, og
- e) at *provokere* – teorier, der har til formål at pege på alternativer og demonstrere fænomeners kontingente og konstruerede karakter ved at tilbyde alternative tolkninger.

Disse teorityper varierer ikke alene i forhold til deres overordnede formål, som Habermas tidligere fremanalyserede, men også i relation til de øvrige strukturelle elementer, som teorierne mobiliserer. Teoriernes variation beror således også på deres implicitte ontologiske og epistemologiske antagelser, deres metodologiske præferencer, m.m.

Pladsen tillader ikke, at jeg går i dybden med alle disse typer af teorier, men jeg vil eksemplificere, hvordan arbejdslivsforskning teoretiserer sociale fænomener forskelligt, og dermed illustrere, hvordan teoretisering praktiseres ('gøres') forskelligt af arbejdslivsforskere. Eksempelmaterialet muliggør en diskussion af samspillet mellem teori og praksis i produktionen af arbejdslivsviden.

5. Tre eksempler fra arbejdslivsforskningen

I 2018 udkom et særnummer af *Nordic Journal of Working Life Studies* om flygtninge og indvandrere på det nordiske arbejdsmarked, som jeg redigerede sammen med kolleger (Buch et al., 2018). Jeg vil fremhæve tre af særnummerets artikler for at illustrere variationen i, hvordan samtidig arbejdslivsforsk-

ning teoretiserer de sociale fænomener, som behandles i artiklerne.

Den første artikel, Underthun & Aasland (2018), undersøger hvorfor migranter i højere grad end indfødte ender i løse og midlertidige beskæftigelsesformer. Gennem en elektronisk survey-undersøgelse blandt individer tilknyttet norske arbejdsformidlingsbureauer undersøger forskerne deres motivation for at finde midlertidig ansættelse, og forskerne sammenholder disse data med individernes nationale baggrunde. Analyser af datamaterialet viser, at indfødte individer i mindre omfang opfatter midlertidige beskæftigelsesformer som en acceptabel beskæftigelsesform end individer med en indvandrerbaggrund. Endvidere viser regressionsanalyser af datamaterialet, at motivation (positiv eller negativ) er en vigtigere faktor end national baggrund for at finde løse og midlertidige ansættelser acceptable.

Den anden artikel, Wikström & Ahnlund (2018), undersøger, hvordan integration af flygtninge forgår i flygtningelejre i Sverige. Artiklen bygger på kvalitative studier, der rummer interviews af flygtninge i en flygtningelejr samt studier af de aktiveringsplaner, der udarbejdes for disse flygtninge. Forfatterens analyser peger på et skift i svensk integrationspolitik, hvor der i stigende grad lægges vægt på, at aktiverings- og beskæftigelsesprogrammer har en disciplinerende effekt, der kan føre til integration. På baggrund af artiklens analyse diskuterer og kritiserer forfatterne, hvordan politikskiftet kan føre til, at flygtninges komplekse og ofte traumatiske baggrund bliver ignoreret.

Endelig undersøger den tredje artikel, Berthou & Buch (2018), et arbejdsmarkedsprojekt for ingeniører med flygtningebaggrund i Danmark. Ideen bag projektet var at matche danske virksomheder, der mangler ingeniørarbejdskraft, med ingeniører med flygtningebaggrund, der stod uden job. Projektet fik kun etableret ganske få succesfulde match,

og forfatterne undersøger på den baggrund projektets praksisøkologi, sådan som det var spundet ind i mediepraksisser, administrative praksisser, og virksomhedernes rekrutteringspraksisser. Undersøgelsen viser, hvordan disse praksisser ofte konkret modvirker hinanden.

De tre artikler er tydeligvis drevet af forskellige erkendelsesinteresser og ambitioner, men, som jeg viser med brug af Sandberg & Alvessons typologisering nedenfor, varierer de også indbyrdes i forhold til de strukturelle elementer, som de mobiliserer.

Underthun & Aaslands studie er designet til at finde og isolere *faktorer* (motivation vs. nationalitet) med henblik på at finde frem til, hvilke faktorer der har størst signifikans for at acceptere midlertidige ansættelsesforhold. Studiet opererer fx med 'motivation' som en uproblematisk kategori, der findes, som kan klassificeres i underkategorier, og som kan måles på baggrund af spørgeskema-surveys. Studiet bygger på teoretiske relevanskriterier, der har til formål at udpege substanser: hvilke faktorer der gør sig gældende, og at ordne disse faktorer som logisk variable i relation til hinanden. Studiets sigte er således at give indsigt i de logiske sammenhænge, der findes mellem de identificerede variable – måske med henblik på at disse sammenhænge potentielt også kan forstås som kausale sammenhænge. På baggrund af studiet vil det fx være en praktisk implikation, at det vil være mere relevant at arbejde med individers motivation frem for at tage udgangspunkt i deres nationalitet, hvis man vil forsøge at få flere til at acceptere midlertidige ansættelser, og via denne vej få folk ind på arbejdsmarkedet.

Wikström & Ahnlunds kvalitative studie arbejder ikke med logiske variable, men derimod med interviewpersoners *oplevelser* af og *erfaringer* med integrationstiltag. Studiet foretager indholdsanalyser af integrationspolitiske dokumenter, og sammenholder disse læsninger med informanternes oplevelser af, hvordan integrationstiltagene praktiseres. På

baggrund af tolkninger af det empiriske materiale opstår konceptualiseringer – her aktuelt 'aktivering' og 'ansvarliggørelse' –, der videre guider analysen. I artiklen har det empiriske materiale således en støttende funktion, der bidrager til at validere analysens troværdighed. Studiet femskriver og giver indsigt i de meningssammenhænge, som kommer til udtryk blandt informanterne, og det dokumenterer, hvordan politikkerne bidrager til at individualisere integrationsstrategierne. Forfatterne bruger deres analyse til at rejse bekymringer og kritik i forhold til arbejdsmarkedsgørelsen af integrationsindsatsen.

Berthou og Buchs artikel fokuserer hverken på individers oplevelser eller sammenhængen mellem variable. Forskningsgenstanden er derimod de *sociale praksisser*, forstået som organiserende og organiserede sociale fænomener, der bidrager til at ordne aktiviteterne omkring arbejdsmarkedsprojektet for flygtninge. Studiet beskriver, hvordan praksisøkologien 'gøres' ('enactes'), og hvordan forskellige praksisser bidrager til at understøtte og modvirke hinanden igennem reproduktive mekanismer, der er dynamisk sammenkoblede. Studiet giver således indsigt i de sociale reproduktionsmekanismer, der gør sig gældende i forhold til arbejdsmarkedsinitiativet, og dermed et potentiale for 'om-gørelsen' (re-enactment) og alternativt design i forhold til social forandring.

Der er ikke vandtætte skotter mellem Sandberg & Alvessons fem typer af teori/teoretisering, og videnskabelige analyser kan derfor henføres til mere end én af teorityperne. Men i forhold til de tre ovennævnte artikler falder de relativt klart indenfor hver deres type af teoretisering. Underthun & Aaslands artikel kan tages som et eksempel på den forklarende teoritype, Wikström & Ahnlunds artikel rummer elementer, der peger i retning af den forstående teoritype, mens Berthou og Buchs artikel bedst lader sig kategorisere som et ek-

sempel på en analyse, der behandler sociale fænomener ud fra et 'enactment' perspektiv.

Eksemplerne viser, at produktionen af videnskabelig arbejdslivsviden kan tage forskellige former, og at 'teori' ikke blot er én ting, men derimod varierer i forhold til deres implicite ontologiske og epistemologiske antagelser, deres metodologiske præferencer, m.m. Vi kan forsøge at forstå denne variation ved at være opmærksomme på forskernes videnskabsteoretiske positioner, og på hvordan de praktiserer teori som led i deres videnskabelige arbejde: hvilke problemer de finder interessante, hvilke ontologiske og epistemologiske præmisses de lægger til grund for deres forskning, hvilke metodiske og analytiske skridt de finder legitime, osv.

Når man skal undersøge, hvordan arbejdslivsforskere praktiserer deres vidensproduktion, er det også væsentligt at undersøge, hvad forskerne forestiller sig, at deres forskning kan bidrage med. Altså, hvad forskningen kan og skal bruges til, og hvem forskerne har som målgruppe for deres vidensproduktion.

6. Diskussion

I den praksisteoretiske optik er forskere praktikere, der deltager i videnskabelige praksisser. I Schatzkis (2002, 70 ff.) praksisteoretiske analytik er det muligt at analysere praksisser ved at studere, hvordan praksisserne gøres ('enactes')⁴:

- Hvordan forskerne socialiseres ind i særlige videnskabelige traditioner, og hvordan de har tilegnet sig praktiske forståelser af, hvordan man gør 'forskning'. Altså, hvordan deres forsker-habitus er konstitueret.
- Hvilke eksplicite regler, procedurer, forordninger, osv., der bidrager til at regulere forskeres aktivitet.
- Hvilke teleoaffektive strukturer der in-formerer forskeres aktiviteter. Hvilke

mål-hierarkier der informerer deres forskningsaktivitet, og hvordan de relaterer og involverer sig affektivt til disse mål.

- Hvilke generelle forståelser der informerer forskernes aktivitet. Hvilke religiøse, politiske og metafysiske verdensbilleder de forstår deres virkelighed ud fra.
- Hvilke materielle arrangementer (teknologier, arkitekturer, fysiske infrastrukturer og artefakter) der rammesætter deres aktiviteter.

Forskeres aktivitet, vidensproduktion og teoretiseringen kan altså forstås og studeres som modi af praksis – og forstås nærmere ved at analysere forskeres habitus, de eksplicite regler, som forskningen følger (fx peer-reviews, publikationskrav), forskeres målretning (fx videnskabelig anerkendelse, karriereambitioner), forskernes generelle kulturelle forankringer (fx generelle forestillinger om forskningens raison d'être og nytte), og de materielle arrangementer, som forskernes aktivitet udspiller sig iblandt (fx de økonomiske og fysiske rammebetingelser for forskningen). Teoretisk arbejdslivsviden – som den kommer til udtryk i eksempelmaterialet ovenfor – må altså forstås i relation til de videnskabelige praksisser, som forskerne reproducerer. Den praksisteoretiske forståelse af relationen mellem teori og praksis stiller derfor spørgsmålet om koblingen mellem forskningsviden og praksis på en anden måde: Spørgsmålet kommer her til at handle om, hvordan de modi af praksisser, som er videnskabelige, kan og bør relatere sig til de modi af praksisser, som reproduceres af ikke-forskere, fx forskellige professionelle praksisser, politiske praksisser, kommercielle praksisser og ledelsespraksisser. Viden-til-handling-gabet, som Graham et al. (2006) beskriver, er således fejlrepræsenteret som et oversættelses- og kommunikationsproblem mellem forskellige individer, der henholdsvis har og ikke har forskningsviden. Problemet handler derimod

om, hvordan forskellige modi af praksisser – forsknings-praksisser og praktiker-praksisser – reproduceres, og hvorvidt der i disse reproduktioner skabes mulighed for dialog og horisontsammensmeltning mellem deltagerne i de forskellige praksisser.

Institutionalisering og arbejdsdeling

Der er mange vilkår og omstændigheder, der har indflydelse på om forskningspraksisser og professionelles praksisser kan få indflydelse på hinanden, så der opstår samspil mellem teori og praksis. *Institutionaliseringen* af forskningen og *arbejdsdelingen* mellem forskere og praktikere er vigtige dimensioner, når man skal forstå, hvad det såkaldte viden-til-handling-gab indebærer.

Forskning er en type af vidensproduktion, der historisk har været og er koblet til forskningsinstitutioner – universiteter og andre højere læreanstalter (Shapin, 2008). Andre typer af vidensproduktion forgår i andre institutionelle sammenhænge (fx private virksomheder, offentlige institutioner, sundhedssektoren). Historisk har institutionaliseringen af den videnskabelige vidensproduktion på universiteterne ført til uddifferentieringen af videnskabelige (sub) discipliner, forskningsfelter og traditioner, og de videnskabelige praksisser er i stigende grad blevet specialiserede og esoteriske (Abbott, 2001). Tilsvarende har professionerne udviklet og uddifferentieret sig historisk i andre institutionelle kontekster – men ofte med en kompleks og delikat kobling til den videnskabelige vidensproduktion som legitimeringsbasis (Abbott, 1988).

Institutionelt har (teoretiserende) forskningspraksisser således været adskilte fra andre praksisser (fx professionelle praksisser), og der har også udviklet sig en arbejdsdeling mellem forskningsverdenen og praktikernes domæner – sommetider i en grad så videnskabelige og professionelle praksisser end ikke

har kunne dele relevanskriterier for deres aktivitet og heller ikke formål. Ligeledes kan praktikeres handleimperativ og forskeres reflektive tøven vanskeliggøre, at praksisserne finder gensidig resonans.

Disse institutionelle skel er afspejlet i de traditionelle videnshierarkier og vidensproduktionsmodeller (grundforskning → anvendt forskning → innovation og udvikling → praktisk/anvendt viden og færdigheder). De instituerer skarpe arbejdsdelinger mellem forskere og praktikere: (ny) viden produceres, valideres og testes af forskere, mens praktikere anvender og omsætter denne viden til færdigheder, der er behov for i praksis.

Graham et al. (2006) beskriver som nævnt, hvordan der forsøges medieret mellem disse institutionelt arbejdsdelte domæner via forskningskommunikation og (efter)uddannelse. Men der findes naturligvis også forståelser, der ikke tager udgangspunkt i en ontologisk og epistemologisk dikotomisering af forskningsbaseret teoretisk viden og praksis. Forskellige empiriske studier har beskrevet cases på 'uren' videnskab, hvor den skarpe arbejdsdeling er blevet forsøgt udvisket, og hvor lægmænd og etablerede forskere har samarbejdet (eller bekriget hinanden) (fx Epstein, 1996; Wynne, 1996; Irving, 1995), og mere designorienterede videnspolitiske projekter er blevet lanceret med henblik på at demokratisere vidensproduktion og etablere hybride fora (Callon et al., 2009) og endda et 'tingenes parlament' (Latour, 1991), hvor forskere og praktikere (og ikke-humane objekter) co-producerer ny viden.

Hvordan koblingen mellem forsker og praktiker skal etableres bliver med andre ord et politisk spørgsmål – ikke nødvendigvis artikuleret som partipolitik og forskningspolitik af forskerne og/eller praktikerne, men langt oftere som en uartikuleret, naturaliseret og institutionaliseret arbejdsdeling mellem forsker og praktiker. En praksisteoretisk analyse af forskningspraksisser bidrager imid-

lertid til at synliggøre de indlejrede normativiteter, som forskellige typer af forskning og teoretiseringen abonnerer på. Analysen kan dermed også give anledning til at problematisere og genvurdere de politiske og etiske implikationer af forskningspraksissers arbejdsdelinger mellem forskere og praktikere. Den praksisteoretiske analyse rummer således et magtkritisk perspektiv (cf. Star, 1995; Buch, 2020).

7. Konklusion

På baggrund af min diskussion vil jeg nu vende tilbage til artiklens forskningsspørgsmål: Er teoretiserende arbejdslivsviden af en anden karakter end praksis – og hvad skal der nærmere forstås ved teori og praksis?

Den traditionelle modstilling af teori og praksis har idehistorisk og institutionelt været rammesættende for en opsplittning mellem videnskabelig erkendelse og praktisk erfaring, og store dele af forskningsformidlingslitteraturen har bestræbt sig på at finde kommunikationsformer, der kan lukke det såkaldte 'viden-til-handling-gab'. Men omfattende viden(skabs)sociologisk, kognitionsvidenskabelig og filosofisk forskning har imidlertid problematiseret og kritiseret den Cartesianske præmis, som modstillingen bygger på. I forlængelse af den aristoteliske-hegelianske tradition har forskere, der er associeret med 'vendingen mod praksis' i socialvidenskabens forsøgt at rekonstruere relationen mellem teori og praksis, således at også teoretiseringen kan betragtes som en form for praksis. Her forstås teori og teoretiseringen som særlige typer af 'gøren', der foretages indenfor de sociale praksisser, som vi anser for videnskabelige.

Der findes forskellige typer af teori og teoretiseringen, og disse kan henføres til forskellige videnskabelige forskningspraksisser (altså forskellige organiserede former for gøre og sigen). På baggrund af Sandberg og Alvessons

typologisering har jeg illustreret, hvordan arbejdslevsforskning falder inden for forskellige typer af teoretiseren afhængigt af, hvilke formål forskerne har med deres forskning, samt hvilke ontologiske, epistemologiske og metodologiske antagelser forskerne gør sig.

Disse typer af teoretiserende arbejdslevsforskning står altså ikke i modsætning til praksis, men de repræsenterer forskellige måder at organisere og forstå forskning på. Sandberg og Alvessons typologier bidrager til at tydeliggøre de strukturelle elementer, der udpeger forskellige måder at 'gøre' teori i arbejdslevsforskningen.

I en praksisteoretisk optik bliver det interessante spørgsmål ikke, hvordan 'viden-til-handling-gabet' kan lukkes gennem forskningsformidling og kommunikation. Re-

konstruktionen af teori-praksis-dikotomien blotlægger derimod de idéhistoriske, institutionelle arbejdsdelingsmæssige skridt, der har produceret opsplittningen. Den giver dermed et grundlag for kritisk at forholde sig til de forskellige praksisser, som vi kender fra hhv. teoretiserende arbejdslevsforskning og andre former for (professionel) praktik. Rekonstruktionen giver mulighed for at forholde sig til praksissernes implicite formål, ordningsmekanismer, relevanskriterier, grænsebetingelser, typer af intellektuel indsigt, de kan give, m.m. Det interessante spørgsmål som teoretiserende arbejdslevsforskere – og alle praktikere, for den sags skyld – må stille sig selv er, hvilke praksisser de vælger at praktisere (enacte). Dette spørgsmål er i sidste ende politisk og etisk.

LITTERATUR

- Abend, G. (2008). The Meaning of 'Theory'. *Sociological Theory*, 26(2), 173-199.
- Abbott, A. (1988). *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago University Press.
- Abbott, A. (2001). *Chaos of Disciplines*. Chicago University Press.
- Aram, J. & Salipante, P. (2003). Bridging Scholarship in Management: Epistemological Reflections. *British Journal of Management*, 14(3), 189-205. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.00374>
- Bernstein, R. J. (1999). *Praxis & Action. Contemporary Philosophies of Human Activity*. University of Pennsylvania Press.
- Berthou, S. G. & Buch, A. (2018). Perfect Match? The Practice Ecology of a Labor Market Initiative for Refugees. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 8(S4), 27-46. <https://doi.org/10.18291/njwls.v8iS4.111158>
- Buch, A. (2017). Praksisteori og arbejdslevsforskning. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 19(4), 36-50. <https://doi.org/10.7146/tfa.v19i4.109051>
- Buch, A. (2020). Magt i praksis, i Kurt Dauer Keller (red.). *Den organisatoriske formåen – magt-perspektiver på organisatorisk læring*. Aalborg Universitetsforlag.
- Buch, A., Andersen, V. & Klemsdal, Lars (2015). Turn to Practice in Working Life Studies, *Nordic Journal of Working Life Studies*, 5, 1-11. <https://doi.org/10.19154/njwls.v5i3a.4830>
- Buch, A. & Schatzki, T. (eds.) (2018). *Questions of Practice in Philosophy and Social Theory*. Routledge.
- Callagher, S. (2019). *Enactivist Interventions. Rethinking the Mind*. Oxford University Press.
- Callon, M., Lascoumes, P. & Barthe, Y. (2009). *Acting in an Uncertain World*. The MIT Press.
- Collins, H. (2012). *Tacit and Explicit Knowledge*. University of Chicago Press
- Dewey, J. (2008). *Experience and Nature, The Later Works of John Dewey, vol. 1*. Southern Illinois University Press.
- Dreyfus, H. (2016). *Skillful Coping. Essays on the Phenomenology of Everyday Perception and Action*. Oxford University Press.
- Eikeland, O. (2008). *The Ways of Aristotle: Aristotelian phronesis, Aristotelian philosophy of dialogue, and action research*. Peter Lang

- Epstein, S. (1996). *Impure Science. AIDS, Activism, and the Politics of Knowledge*. University of California Press.
- Fink, H. (2018). Praksis, praktisk filosofi, praksisfilosofi og pragmatisme – bidrag til en begrebsafklaring, *Slagmark. Tidsskrift for Idéhistorie*, 64, 15-26. <https://doi.org/10.7146/sl.v0i64.104103>
- Fink, H. (2019). Om teori og praksis, nærhed og fjernhed, *Tidsskrift for Professionsstudier*, 29, 6-13. <https://tidsskrift.dk/tipro/article/view/116386>
- Gherardi, S. & Nicolini, D. (2000). To Transfer is to Transform: The Circulation of Safety Knowledge, *Organization*, 7(2), 329-348. <https://doi.org/10.1177/135050840072008>
- Graham, I., Logan, J., Harrison, M., Straus, S., Tetroe, J., Caswell, W. & Robinson, N. (2006). Lost in Knowledge Translation: Time for a Map? *The Journal of Continuing Education in the Health Professions*, 26, 13-24. <https://doi.org/10.1002/chp.47>
- Jarzabkowski, P., Mohrman, S. & Scherer, A. (2010). Organization Studies as Applied Science: The Generation and Use of Academic Knowledge about Organizations. Introduction to the special Issue, *Organization Studies*, 31(10), 1189-1207. <https://doi.org/10.1177/0170840610374394>
- Habermas, J. (1972). *Knowledge and Human Interest*. Heinemann.
- Hacking, I. (1983). *Representing and Intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*. Cambridge University Press.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective, *Feminist Studies*, 14(3), 575-599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
- Irving, A. (1995). *Citizen Science. A Study of People, Expertise and Sustainable Development*. Routledge.
- Heidegger, M. (2018). *Sein und Zeit*. Verlag Vittorio Klostermann.
- Hvid, H., Bergholm, T., Gonäs, L., Juul, I., Kamp, A., Karlsson, J., Kasvio, A., Klemsdal, L., Salomon, R. & Skorstad, E. (2011). Nordic Working Life Research – Continuity and Renewal, *Nordic Journal of Working Life Studies*, 1(1), 3-21. <https://doi.org/10.19154/njwls.v1i1.2333>
- Latour, B. (1987). *Science in Action*. Harvard University Press.
- Latour, B. (1991). *We have never been Modern*. Harvester Wheatsheaf.
- Lave, J. (1988). *Cognition in Practice. Mind, Mathematics, and Culture in Everyday Life*. Cambridge University Press.
- Merleau-Ponty, M. (2013). *Phenomenology of Perception*. Routledge.
- Nicolini, D. (2013). *Practice Theory, Work, and Organization. An Introduction*. Oxford University Press.
- Packer, M. (2001). The Problem of Transfer, and the Sociocultural Critique of Schooling, *The Journal of Learning Sciences*, 10(4), 493-514. https://doi.org/10.1207/S15327809JLS1004new_4
- Polanyi, M. (2009). *The Tacit Dimension*. University of Chicago Press.
- Reckwitz, A. (2002). Towards a Theory of Social Practices. A Development in Culturalist Theorizing, *European Journal of Social Theory*, 5(2), 243-263. <https://doi.org/10.1177/1368431022225432>
- Reed, I. (2011). *Interpretation and Social Knowledge. On the Use of Theory in the Human Sciences*. University of Chicago Press.
- Rorty, R. (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press.
- Sandberg, J. & Alvesson, M. (2020). Meanings of Theory: Clarifying Theory through Typification, *Journal of Management Studies*, 1-30. doi:10.1111/joms.12587
- Schatzki, T. (2002). *The Site of the Social. A Philosophical Account of the Constitution of Social Life and Change*. Pennsylvania State University Press.
- Schatzki, T., Knorr Cetina, K. & Savigny, E.v. (eds.) (2001). *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge.
- Shapin, S. (2008): *The Scientific Life. A Moral History of a Late Modern Vocation*. Chicago University Press.
- Star, S.L. (1995). Introduction. In Star, S.L. (ed): *Ecologies of Knowledge. Work and Politics in Science and Technology*. SUNY
- Taylor, C. (1979). *Hegel and Modern Society*. Cambridge University Press.

- Underthun, A. & Aasland, A. (2018). Motivation, Migration, and Non-standard Employment: A Survey Among Temporary Agency Workers, *Nordic Journal of Working Life Studies*, 8(4), 67-88. <https://doi.org/10.18291/njwls.v8iS4.111156>
- Vo, L.C., Mounoud, E. & Rose, J. (2012). Dealing with the opposition of rigor and relevance from Dewey's pragmatist perspective, *M@n@gement*, 15(4), 367-390. <https://www.cairn.info/revue-management-2012-4-page-368.htm>
- Wikström, E. & Ahnlund, P. (2018). Making Refugees Work? Individualized Work Strategies in the Swedish Refugee Settlement Program, *Nordic Journal of Working Life Studies*, 8(4), 47-65. <https://doi.org/10.18291/njwls.v8iS4.111157>
- Wittgenstein, L. (2009). *Philosophical Investigations*. Wiley-Blackwell.
- Wynne, B. (1996): May the Sheep Safely Graze? A Reflexive View of the Expert-lay Knowledge Divide. In Lash, S., Szerszynski, B. & Wynne, B. (eds.). *Risk, Environment, and Society. Towards a New Ecology* (pp. 44-83). SAGE.

Anders Buch, forskningsleder, docent, ph.d.
VIA University College
e-mail: buch@via.dk

NOTER

- 1 <https://www.oecd.org/sti/inno/frascati-manual.htm>
- 2 Her er det vigtigt at skelne mellem praksis (praxis, eller praktik) og praksisser (i flertal). Praksis viser tilbage til den udifferentierede strøm af aktørers handlinger – deres 'gøren' og 'sigen'. Praksisser (i flertal), derimod, henviser til entiteter eller enheder, der organiserer en række handlinger på særlige måder. Jf. Reckwitz 2002, 249.
- 3 I Platons dialoger spørger Sokrates ofte om, hvad 'retfærdighed', 'mod', 'dydighed' og 'godhed' er. Men Sokrates er ikke interesseret i at finde ud af, hvordan folk oftest bruger disse ord, men derimod at finde frem til, hvad disse ord i virkeligheden repræsenterer. Sokrates forudsætter derfor, at der findes et objekt – eller en platonisk idé – som vi fejlbarligt eller korrekt prøver at repræsentere i vores sprogbrug.
- 4 For en udførlig indføring i Schatzkis praksisteoretiske analytik se Buch (2017).